

A.İmanquliyevanın ərəb məhcər ədəbiyyatına dair elmi araşdırmaları

Xuraman Əliyeva

AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutunun böyük elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Görkəmli şərqsünas alim, professor Aida İmanquliyeva ərəb ədəbiyyatının orta əsrlər dövründən, bu ədəbiyyatın ədəbi əlaqələrindən, ərəb dilində yazıb-yaratmış Azərbaycan şair və ədiblərindən, çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatının ərəb dünyasında təbliğindən yazmışdır, amma onun elmi-nəzəri yaradıcılığının ən mühüm istiqamətini ərəb məhcər ədəbiyyatı təşkil edir.

XIX əsrin sonundan XX əsrin əvvəlləri də daxil olmaqla iki əsrin ayrıcında ərəb ziyalıları müxtəlif səbəblər üzündən xaricə mühacirət etmiş, Qərbi Avropa ölkələrində, ABŞ-da, Cənubi Amerikada məskunlaşmışdılar. Əsasən Livan, Suriya, Fələstin, İraq, Misirdən mühacirət edən bu insanların zəngin mühacir irsi yaratdıqları, qəzet və jurnallar çap etdikləri, vətənlə bu və ya başqa şəkildə əlaqə saxladıkları yaxşı məlumdur. (hətta digər ərəb ölkələrindən daha münasib siyasi şəraitdə yaşayan Misirə və Türkiyəyə mühacirət halları da olmuşdur).

Ərəb məhcər ədəbiyyatının (mühacir ədəbiyyatı məhz bu adla daha çox məşhurdur) qolları və şaxələri çox olsa da, ABŞ-a yönəlmiş əsas qolu və ya Suriya-amerikan qolu daha məşhurdur. Diqqətəlayiq haldır ki, “Qələmlər birliyi” (“Ər-rabitə əl-qələmiyyə”) ilk dəfə

1920-ci ildə Nyu-Yorkda təşkil olunmuşdu. Bu ədəbi cəmiyyətin sıralarında Mixail Nüaymə, Əbs-əl-Məsih Həddad, Nəsim Arıda və b. kimi Fələstin cəmiyyətinin rus məktəblərində təhsil almış, Qərb mədəniyyətinin yeni tendensiya və meyllərini qavramağa can atan görkəmli yaradıcı şəxslər var idi. Lakin bu ədəbi cəmiyyətin əsas ilhamçısı və rəhbəri Cübran Xəlil Cübran olmuşdur. Onun söyləri və fəaliyyəti nəticəsində mövcud olmuş bu cəmiyyət ərəb ölkələrindən gəlmiş şair və yazıçıları cəlb edən əsas mərkəzlərdən birinə çevrilmişdir.

Azərbaycanda məhcər ədəbiyyatı mövzusunda dəyərli tədqiqatların aparılması A.İmanquliyevanın adı ilə bağlıdır. Azərbaycan aliminin ilk dəyərli işləri Suriya-amerikan məktəbi nümayəndələrinin həyatını və irsini monoqrafik planda öyrənməkdən ibarət olmuşdur. Bu, xüsusən Cübran Xəlil Cübran, Mixail Nüaymə, Əmin ər-Rey-

hani kimi ədəbi şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyət mühitinə daha çıx aiddir.

Akademik Vasim Məmməd-əliyev Aida İmanquliyevanı yeni və müasir ərəb ədəbiyyatının dünyada, o cümlədən ərəb ölkələrində yaxşı tanınan, rəyi ilə hesablaşılan, əsərlərinə tez-tez istinad edilən ən nüfuzlu və azsaylı mütəxəssislərdən biri hesab edir. Elmi yaradıcılıq istiqamətinə və tədqiqat vüsətinə görə onu belə qiymətləndirir: “Cəsarətlə demək olar ki, Aida xanım bu gün ərəb məhcər ədəbiyyatının beynəlxalq miqyasda ən görkəmli, ən sanballı tədqiqatçısıdır. Bunu nəinki Azərbaycan və əski sovet ərəbşünasları, hətta Avropa şərqsünasları və ərəblərin özləri belə etiraf edirlər. Məhcər ədəbiyyatının əsas xüsusiyyətləri, onun çoxəsrlik ərəb ədəbiyyatı ilə oxşar və fərqli cəhətləri, Avropa ədəbiyyatı ilə əlaqələri, bütövlükdə ərəb ədəbiyyatına gətirdiyi yeniliklər, müasir ərəb ədə-

biyyatı üçün açdığı üfüqlər və s. bu kimi ümdə məsələlər Şərq-Qərb sistemində öz doğru-düzgün elmi həllini məhz Aida İmanquliyevanın çoxsaylı monoqrafik tədqiqatlarında tapmış, onun gəldiyi nəticələr beynəlxalq elmi ictimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirilərək nüfuzlu elmi fikir kimi qəbul edilmişdir”(5,15).

1975-ci ildə A.İmanquliyevanın Moskvada rus dilində “Qələmlər birliyi” və Mixail Nüaymə” və Bakıda Azərbaycan dilində nəşr edilən “Cübran Xəlil Cübran” əsərləri indiyədək tədqiqatçıların maraq dairəsindədir. Hər iki əsər sonradan onun doktorluq dissertasiyasının sütunlarını təşkil edəcək fəsillərdir. “Cübran Xəlil Cübran” ayrıca şəkildə Cübranın “Sükutun poeziyası” (Bakı, Şərq-Qərb, 2009) kitabına da daxil edilmişdir. Aparılmış monoqrafik tədqiqatların əsasını yazılmış və çap etdirilmiş elmi məqalələr tutmaqdadır. Məsələn, ayrıca çap olunmamış Əmin ər-Reyhani haqqında tədqiqat doktorluq dissertasiyasının III fəslini təşkil etmiş və hələ 1971-ci ildən başlayaraq “Azərbaycan” jurnalında hissə-hissə çap olunmağa başlanmışdı (“Ər-Reyhani və din”, “Ər-Reyhani və təbiət” və s. mövzularda məqalələr bu qəbildəndir.

Azərbaycan şərqsünası “Qələmlər birliyi”nə xas olan ideya-estetik, metodoloji, üslubi, dil və s. təmayülləri, eləcə də Cübran Xəlil Cübran və Mixail Nüaymə ilə bağlı məqamları, ətraflı əlaqələrini izah etməyə çalışmışdır. A.İmanquliyeva “Qələmlər birliyi”nin ümumi yaradıcılıq prinsiplərindən bəhs edərkən yazırdı: “Həyata və

ətraf mühitə yanaşmaqda realist tərzi, insanları həyəcanlandıran, sevindirən amillər, onların həyatı, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin yaşayışının realist əksi - bütün bunlar mühacir yazıçıların, xüsusilə “Qələmlər birliyi” üzvlərinin öz yaradıcılıqları üçün əsas götürükləri prinsiplər idi; başqa sözlə desək, onlar Avropa və klassik rus ədəbiyyatı ilə tanış olub, mütərəqqi ərəb ədəbiyyatını ənənəvi mövzular çərçivəsindən xilas edərək, real həyatı, mühiti dərk etməyin mühüm vasitəsinə çevirməyə çalışırdılar.” (3,5)

Vətənlərindən ayrı düşən, cəlayi-vətən olub uzaq ölkələrdə məskunlaşan insanları mühacir təşkilatları, ayrı-ayrı dərək və cəmiyyətlər himayə

edirdi. Bu baxımdan “Qələmlər birliyi” cəmiyyətinin və onun öz ölümünədək rəhbəri olmuş Cübran Xəlil Cübranın təşkilatlanma işində mühüm xidmətləri var idi Hələ 12 yaşında uşaq ikən ailəsi ilə ABŞ-ə köçən, sonra Livana qayıdıb “Əl-Hikmət” adlı katolik məktəbi bitirən, tezliklə yaxınlarını (anasını, bacısını və böyük qardaşını) itirmiş, yenidən ABŞ-a qayıdıb Bostonda və Nyu-Yorkda yaşamış Cübran bir müddət Parisdə ömür sürmüş, orada rəssamlıq təhsili almış, Ogüst Roden kimi görkəmli sənətkarla tanış olmuşdu.

A.İmanquliyeva Livan yazıçısının həyatı, müxtəlif görüşləri, ədəbiyyat və rəssamlıqla məşğul olması, Avropada və Amerikada sənət sərgiləri təşkil etməsi haqqında geniş məlumat

verir. O qeyd edir ki, Cübranın ilk mətbu əsəri “Mühacir” qəzetində dərc olunmuş “Yenilikçi yazıçı” başlıqlı məqalədir. Bu məqalədə yazıçının yeni ədəbiyyat haqqında təsəvvürləri əks olunmuşdur. Bundan sonra onun iki hekayə kitabı (“Çəmən gəlinləri”, 1906. “Üsyankar ruhlar”, 1908) nəşr olundu. Bu topluların birincisi üç hekayədən, ikincisi dörd hekayədən ibarət idi. Monoqrafiya müəllifi yazırdı: “Bu hekayələrdə müəllif Livan xalqının həyatını və məişətini realistcəsinə təsvir edir, şahidi olduğu gerçəkliyin mənfi cəhətlərini tənqid etməyə çalışır... Bu hekayələrində müəllif əsrlərdən bəri davam edən xurafata öz mənfi münasibətini bildirir, ictimai ədalətsizlik, qadın hüquqsuzluğu əleyhinə çıxırdı. Bu əsərlərdə din buxovlarına və məişət zülmünə qarşı həmin dövr və mühit üçün cəsarətli, üsyankar əhvalı ruhiyyə əks olunmuşdur.” (3,9-10)

C.X.Cübranın ən iri həcmli əsəri “Qırılmış qanadlar” povestidir (1912). Burada təhkiyəçi həm də əsərin personajıdır. O mərhum atasının dostunu ziyarət edərkən onun qızı Səlma ilə qarşılaşır. Gənclər birbirinə sevgi duysalar da, artıq gecdir: qız arxiyepiskopun qardaşı oğluna nişanlanmışdır, ona rədd cavabı verə bilməz. Əsərin sonu da faciə ilə qurtarır. İlk körpəsini doğan zaman Səlma da, övladı da tələf olur. Səlmənin atası özünün bais olduğu bu izdivacın nə ilə nəticələndiyini görürkən özü də vəfat edir.

Tədqiqatçıların ehtimalına tərəfdar çıxan Aida xanım da belə bir nəticəyə gəlir ki, “Qırılmış qanadlar” povesti tərcümə-

yi-hal xarakterlidir və C.X.Cübranın özünün başına gəlmiş hadisə ilə bağlıdır. (8.70)

Qeyd etmək lazımdır ki, tərcümeyi-hal xarakteri Cübranın

bəzi hekayələrində də mövcuddur. 1923-cü ildə nəşr olunmuş “Peyğəmbər” əsəri ingilis dilində yazılmışdı və təbii ki, oxucusu da çox idi. Mühacirət mövzusunda yazılmış bu əsər qəriblik və qüssə hissləri ilə aşılın-

mışdı. Əsərin qəhrəmanı Mustafa adlı bir gənc uzun illər (on iki il) hər gün gəmi gözləyir ki, minib vətənə qayıtsın.

“Peyğəmbər” əsərinə Əmin ər-Reyhani və Mixail Nüaymə kimi mütəfəkkirlər yüksək qiymət vermişlər. Bu əsər oxucuda yüksək humanist ideyalar tərbiyə edir, onları həyat məsələlərində düzgün və ədalətli, insani və xeyirxah olmağa çağırır. Əsərin alman filosofu Fridrix Nitşenin təsiri altında yazıldığını vurğulayan A.İmanquliyeva bu məsələdə M.Nüaymənin dediklərinə də istinad edir. Belə ki, “Nüaymə yazmışdır ki, “Zərdüşt” Nitşenin özü olduğu kimi, Mustafa da Cübranın özüdür. Nisşə Zərdüştə rəmzi və metaforik bəzəklərdən paltar geydirərək onu tanımayanların nəzərindən gizlətməmişdir. Cübranın da Mustafaya simvolizm və məcazlar libası geyindirmiş və onu tanıyanların gözlərindən yayındırmışdır”. (4, 19)

“Peyğəmbər”in üslubu bir növ səmavi-dini kitabların üslubunu xatırladır. Burada müxtəlif mövzularda - gəminin gəlməsi, məhəbbət, nikah, uşaqlar, yemək-içmək, zəhmət, sevinc və kədər, evlər, alış-veriş, cəza və cəza, qanunlar, azadlıq, ağıl və ehtiras, ağrı, özünüdərk, müəllimlik, dostluq, nitq, zaman, xeyir, şəər və s. mövzularda söhbət gedir. Verilən bütün suallara əl-Mustafa cavab verir, sual verənlər arasında əl-Mötra adlı görücü qadın, qucağıuşaqlı qadın, varlı adam, qoca karvan-saraçı, əkinçi, bir bənna tacir və başqaları vardır.

Məlumdur ki ki, Mustafa islamda Məhəmməd peyğəmbərin adlarından biridir. Lakin Cübranın qələmə aldığı peyğəmbər din tarixində olan peyğəmbərlərdən deyil, romantik bir obrazdır. Orfales şəhərinin xalqına müntəzəm müraciət

edən əl-Mustafa insanlar üçün qaranlıq və anlaşılmaz olan bir çox mətləb və həqiqətlərin aşılmasına çalışır.

A.İmanquliyeva Peyğəmbər obrazından söz açarkən yazır: “Əl-Mustafanın peyğəmbər ustad, gələcəyi görən obrazı Cübranın şair haqqında sırf romantik təsəvvürlərinə uyğun gəlir. Onun Peyğəmbəri romantik-transsendentalistlərdəki şair obrazına müvafiq olaraq insanların intuitiv olaraq duyduğu, lakin ifadə edə bilmədiklərini, bütün hissələri dilə gətirməyi bacarır.” (2, 37)

C.X.Cübranın “İsa insan oğludur” (1928) və “Yer allahları” (1930) kimi kitablarında da xristianlığın bəzi ehkamları tənqidi surətdə nəzərdən keçirilmişdir. Onun “Ağlım itirmiş Yəhəna”, “Kafir Xəlil”, “Nəsillərin külü və ədəbi məşəl” kimi hekayələrində də müəllif Livan ruhanilərinin iç üzünü açıb göstərmiş, ruhanilərin tamahkarlığını, fırldaqçılığını, ikiüzlülüyünü ifşa etmişdi. C.Məmmədquluzadənin “Ölülər” əsərindəki İsgəndər obrazına münasibətdə olduğu kimi “Ağlım itirmiş Yühəna” hekayəsində baş qəhrəman, yəni Yəhəna camaata din xadimlərinin əsil simasını başa salmaq istəyirsə, bu baş tutmur, kütlə onu başa düşməyib “dəli” adlandırır. İkinci hekayədə də azadlığı təbliğ edən, haqq və ədalət tələb edən Xəlil təkcə livanlıların deyil, bütün ərəblərin istəklərini ifadə edirdi.

Məlumdur ki, hekayə janrı ilk dəfə Misir ədəbiyyatında intişar tapıb çiçəklənmişdir. Misir ədəbiyyatında filoloq Əhməd Teymur və onun oğulları Məhəmməd Teymur (1892-

1921) və Mahmud Teymur (1894-1975) Qasım Əminin (1805-1908) və başqalarının ərəb ədəbiyyatında hekayə yaradıcılığının inkişafına mühüm təsiri olmuşdur. A.İmanquliyeva qeyd edir ki, Cübranın “Qırılmış qanadlar” povestində məşhur Misir yazıçı və publisisti Qasım Əminin ideyalarının əks-sədası duyulmaqdadır (3.31)

A.İmanquliyeva Cübran haqqında tədqiqatlarında onun yaradıcılıq metodu, üslubu və janr spesifikliyi məsələlərinə də toxunur. Məsələn, o, Cübranın

bəzi hekayələrindən (“Banlı Marta”, “Hanili Varda”), “Qırılmış qanadlar” povestindən bəhs edərkən bu əsərlərin sentimentalizmlə bağlı olduğunu bildirir. O qeyd edir ki, “Cübran sentimentalizmi ən dolğun şəkildə “Qırılmış qanadlar” povestində, sevmədiyi adama ərə verilən qadının faciəli həyat hekayəsində ifadə olunmuşdur.”(8,70)

Tanınmış alim G.Baxşəliyeva Aida xanımın Cübran metodoloji axtarışlarına münasibətini belə dəqiqləşdirir: “Alim düzgün müəyyənləşdirir ki,

Cübranın dünya görüşündəki təkamül onun ilk əsərlərindəki sentimentalizmdən romantizmə keçdiyi mərhələdə daha geniş əks olunub. Yazıcının romantik üslubu ilk növbədə onun əsərlərinin mövzusunda özünü büruzə verir”(1,64-65)

Azərbaycan alimi A.İmanquliyeva Cübran Xəlil Cübranın yaradıcılıq özəlliklərindən bəhs edərkən İ.Y.Kraçkovski, V.Volosatov kimi rus alimlərinin, ərəb ədibləri və tədqiqatçılarından M.Nüaymənin, İ.ən-

Naurinin, H.əl-Fəxurinin, N.C.Sərracın və başqalarının orijinal tədqiqatlarından istifadə etmiş, yazıcının ərəbcə əsərləri külliyyatından, habelə Moskvada çap olunmuş əsərləri toplusundan (“Qarda gedən” M., 1962) faydalanmışdır. Diqqətəlayiqdir ki, o, ərəb yazıcısının Çəmənlər gəlinləri”, “Üsyankar ruhlar”, “Göz yaşı və təbəssüm”, “Qırılmış qanadlar”, “Tufanlar” və s. toplu və eləcə də konkret əsərlərini təhlil edərkən məhz onun Əsərləri külliyyatı”ndan geniş istifadə etmiş və yararlanmışdır.

A.İmanquliyeva Cübran yaradıcılığının yaradıcılıq metodu kimi təkcə sentimentalizmi

deyil, romantizmi də mühüm cərəyanlardan hesab edir. Alimin fikrincə, sentimentalizm və romantizmin cizgiləri Cübranın yaradıcılığında kifayət qədər uzun müddət sanki yanaşı mövcud olmuşdur. Onun “Göz yaşı və təbəssüm” məcmuəsinə daxil olmuş əsərləri, 1903-1908-ci illərdə yazılmış “Çəmənlər gəlinləri” “Üsyankar ruhlu” məcmuələri, xüsusilə də, “Qırılmış qanadlar” povesti erkən romantizmin hissiyyatlılıq və öyüd-nəsihətçiliyə meyl kimi

ərəb ədəbiyyatına xas olan cizgilərinin öz əksini tapdığı ayrıca bir milli variantının mövcudluğunu təsdiq edir.” (3,15) Burada olduğu kimi, “Peyğəmbər” əsərinin romantik xüsusiyyətləri də azərbaycanlı alimin diqqət mərkəzindədir. C.X.Cübran haqqında monoqrafiyasında A.İmanquliyeva yazıcının dünyagörüşünün özünəməxsusluğu üzərində dayanır, əl-Mustafanın möizələrində hədə, təcavüz və qorxu elementlərini deyil, insanlara dərin hörmət və xeyirxahlığı müşahidə edir.

Azərbaycan ərəbşünaslığının inkişafına xüsusi tədqiqat həsr edən müəlliflər (Orucova,

Şıxəlibəyli) Cübran haqqında tədqiqatla bağlı yazırdılar: “Bu tədqiqatda müəllif (yəni A.İmanquliyeva – X.Ə.) sentimentalizmdən romantizmə hamar keçidi izləyir, həmçinin C.X.Cübranın əsərlərində romantik metodun sonrakı inkişafını işıqlandırır.”(9.62)

Azərbaycan elmində romantizm problemi həm milli romantizm zəminində, həm də dünya romantizminin nailiyyətləri fonunda geniş təhlil olunmuşdur. Bu sahədə akademik Məmməd Cəfərin Məsud Əlioğlunun, Yaşar Qarayevin, Arif Hacıyevin. Şirindil Alışanlının, Səlahəddin Xəlilovun da başqalarının tədqiqatları vardır. Diqqəti çəkən cəhət XX əsrin əvvəlində Azərbaycan romantiklərinin bəzi mövzuları ilə ərəb mühacir ədiblərinin mövzularının üst-üstə düşməsi, Azərbaycan və ərəb xalqlarının taleyində oxşar tarixi məqamlarının yaşanması idi. İdealla varlıq arasında ziddiyyətlər, qadın azadlığı, uşaq taleyi, tarix və şəxsiyyət, müharibə və xalq, iblis və peyğəmbər və s. mövzuların bu xalqların ədəbiyyatına yol tapması, orjinal bədii səpkidə işlənməsi romantizminin yeni üfüqlərindən xəbər verirdi.

Romantizm bir çox xalqların tarixində çox mühüm rol oynamışdır. Elə amerkan romantiklərinin də rolunu nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Təsadüfi deyil ki, rus ədəbiyyatşünası M.N.Bobrova Amerika romantiklərini “milli ədəbiyyatın yaradıcılıqları” adlandırır və yazır: “Fenimor Kuperdən tutmuş Mark Tvenədək Amerikanın ən seçmə yazıçıları heç vaxt amerkan cəmiyyətini sağlamlaşdırmaq, düzəltmək, yaxşılaşdırmaq ki-

mi sadələvh bir fikirdən vaz keçməmiş, ədəbiyyatın inandırıcılıq qüvvəsinə, aşkarlığa, bədii sözlə inanmışlar” (7, 23-25)

A.İmanquliyeva Şərq-Qərb probleminə geniş çərçivədə, dini, fəlsəfi, ədəbi ekskurslarda, romantik, realist və s. təsvir üsullarının bədii-əyani təcəssümü kimi baxırdı.

S.Xəlilov özünün “Roman-tik poeziya Şərq-Qərb problematikası kontekstində monoqrafiyasında (2009) A.İmanquliyevanın Cübran irsinə yanaşmasının sirlərindən birini aşağıdakı məqamda axtarır: A.İmanquliyeva yaradıcılığında əsas məqsəd sənətin bir çox növləri içindən məhz hissi və mənəvi vəziyyətləri ifadə edən növləri, məhz poeziyanı seçmək, onun “söz sənəti”ndən “fikir sənəti”nə keçmək potensialının tədqiqidir. Bu müqayisədə bizim diqqətimizi Cübran Xəlil Cübranın yaradıcılığı xüsusi cəlb edir, çünki Cübran çox məharətlə nəinki sözdən, fikirdən istifadə edir, həmçinin fikirdən ibarət əsərlərini yaradır, onların daxili aləmini və ritmini ifadə edir.” (10, 34-35)

Təbiət, məhəbbət və gözəlliyi Cübran yaradıcılığı üçün vəhdət təşkil etdiyini göstərən A.İmanquliyeva onun şeirlərindən birində insana müraciətlə deyilən aşağıdakı fikirləri misal gətirir: “Quşların, nəğməsini, budaqların xışıltısını, çeşmələrin zümzüməsini dinləyən, gözəllik onu dinləyənlərin nəsibidir. Körpənin məsumluğuna, gəncin zərifliyinə, kişinin qüvvəsinə və qocanın müdrikliyinə diqqət yetirən, gözəllik ona məftun olanlarındı”(6.40)

Cübranın şeirləri bəzən Rabindrant Taqorun mənsur şeir-

lərini xatırladır. Bu şeirlərdə həyata, təbiətə və cəmiyyətə bütöv bir romantik baxış sistemi ifadə olunmuşdur. A.İmanquliyevanın tədqiqatı bu əsrarəngiz baxış sisteminə gur işıq salır.

A.İmanquliyevanın elmi axtarımlarının təsiri ilə Cübran Xəlil yaradıcılığına azərbaycanlı tədqiqatçılardan Ş.Xəlilovun araşdırmaları da həsr olunmuşdur. S.Xəlilov, C.X.Cübranın Azərbaycan oxucusunun təsəvvürünə prof. A.İmanquliyevanın tədqiqat prizmasında həkk olunduğunu, C.X.Cübranın əsərində Şərq ruhunun, ilk növbədə islam Şərqinin daşıyıcısı olduğunu göstərir.

Ümumilikdə Aida İmanquliyevanın tədqiqatları bir çox tanınmış Azərbaycan alimləri üçün bir mənbə rolunu oynamış və onlar da bu tədqiqatlardan layiqli faydalanmışlar. Bu baxımdan Aida İmanquliyevanın ərəb məhcər ədəbiyyatı sahəsində araşdırmaları təkcə Azərbaycan ərəbşünaslığına deyil, bütövlükdə Azərbaycan humanitar fikrinə layiqli töhfədir. Bu araşdırmalar təkcə ədəbi əlaqələr, ədəbiyyatşünaslıq və komparativistika kontekstində deyil, humanitar fikrin bir çox hüdudlarına təsir göstərən elmi nailiyyətlər kimi nəzərdən keçirilməlidir.

Ədəbiyyat:

1. Baxşəliyeva Gövhər, Elm aləmində nadir istedad. – Dün-yə deyilən sənmişsən, 2002. S.63-68.

2. Cübran. Sükutun poeziyası (N.Paşayevanın “Ön söz”ü və prof. A.İmanquliyevanın giriş öçerki ilə) B., Şərq-Qərb, 2009, 242 s.

3. İmanquliyeva Aida. Cübran Xəlil Cübran (həyat və yaradıcılığı), B., Elm, 1975, 71 s.

4. İmanquliyeva Aida. Yeni ərəb ədəbiyyatı koprifeyləri. B., Elm, 2003. 398 s.

5. İmanquliyeva Aida. Bibliografiya. B.Elm, 2004. 117 s.

6. İmanquliyeva Aida. Cübran Xəlil Cübran (həyat və yaradıcılığı). Cübran Sükutun poeziyası. B., Şərq-Qərb, 2009, s. 11-41

7. Боброва М.Н.Романтизм в американской литературе Москва. Высшая литература, 1972.

8. Имангулиева А.Н.Корифейи новоарабской литературы. АН Азербайджана. Институт Востоковедения. Баку, Элм. 1991, 324 с.

9. Оруджева Л.М., Шихалибейли З.Э. Развитие арабской филологии в Азербайджане. Баку, Нурлан, 2004, 108 с.

10. Халилов С. Романтическая поэзия в контексте восточно-западной проблематика. М., Весь мир, 2009, 215 с.

Khuraman Alieva

A. Imangulieva's scientific researches on Arab Mahjar literature Summary

The article is devoted to the researches conducted by A.Imangulieva in the field of Modern Arab literature. The author notes that one of the most important directions of scientific-theoretical works of the scientist is the modern arabic literature.